

กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์  
(ป.อ. ปยุตฺโต)<sup>1</sup>

The Strategy of the Language Usage in the Works Composed by  
Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto)

กาญจนา ตันโพธิ์<sup>2</sup>  
kanchana Tonpo

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลการศึกษาพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อนำเสนอสารธรรมที่น่าสนใจหลายประการ คือ การซ้ำเพื่อสื่อความหมาย การซ้อนคำเพื่อสื่อความหมายการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง กลวิธีการขนานความและกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการใช้ภาษาเหล่านี้มาใช้ในงานประพันธ์เพื่อสื่อความหมายของเนื้อหาสาระสู่ผู้อ่านให้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งกลวิธีการใช้ภาษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังมีความงดงามทางวรรณศิลป์ที่เด่นชัดอีกด้วย

คำสำคัญ: 1. การใช้ภาษา. 2. งานประพันธ์. 3. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

<sup>1</sup> บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและแนวคิดในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2555

<sup>2</sup> นิสิตปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รองศาสตราจารย์ ดร. ประเทือง ทินรัตน์

### **Abstract**

This research aims to analyze the strategies of language usage in the works composed by Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). It was found that there are several interesting methods in using language to convey the essence of Buddhism. These include repeating, adding words with related meaning, word playing, rhyme alliterating, word parallels and method of presenting content. The author uses these methods for making the essence of dharma clear to readers. Additionally, grace and the identity of literary arts were also found in the works composed by Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto).

**Keywords:** 1. Language usage. 2. Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto).

## บทนำ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระภิกษุแห่งคณะสงฆ์ไทยที่ถือได้ว่าเป็นยอดนักปราชญ์ของโลก ท่านมีความสามารถในเชิงความรู้วิชาการและความรู้ทางภาษาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพประจำปี พ.ศ. 2537 จากองค์การยูเนสโกอีกด้วย ความเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาและความเป็นพหูสูตของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในงานประพันธ์อันเนื่องชื่อหลายผลงาน อาทิ หนังสือพุทธธรรม ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม ฯลฯ งานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้รับการยกย่องว่ามีความดีเด่นทั้งด้านเนื้อหาสาระที่น่าเสนอและที่สำคัญก็คือ ความดีเด่นในด้านภาษาที่เกิดจากการเลือกสรรมาอย่างประณีตเพื่อสื่อความหมายให้ตรงกับแก่นพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นภาษาที่สละสลวยและดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินควบคู่กับความรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ว่าท่านเลือกใช้กลวิธีต่างๆ อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยครั้งนี้เกิดประโยชน์อย่างมากต่อวงวิชาการภาษาไทยเนื่องจากการศึกษาภาษาจากผลงานประพันธ์อันทรงคุณค่าของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากนานาประเทศทั่วโลก ผลการวิจัยนี้ย่อมนำมาสู่รูปแบบของการพัฒนาภาษาไทยและอนุรักษ์ภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติไทยให้คงอยู่สืบไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

## วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่างๆ และประมวลเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎีความรู้อันเป็นประโยชน์ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ โดยข้อมูลที่ผู้วิจัยจะศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ผลงานการประพันธ์หรือการเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จำนวน 65 เรื่อง จากนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา แล้วนำเสนอผลในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์

## ผลการวิจัย

กลวิธีการใช้ภาษาเป็นศิลปะการเลือกสรรและนำเสนอรูปแบบภาษาซึ่งนักเขียนแต่ละคนจะมีรูปแบบเฉพาะของตนเองในการนำเสนอ จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีกลวิธีการใช้ภาษาที่หลากหลายซึ่งแบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

### 1. การซ้ำเพื่อสื่อความหมาย

การซ้ำหรือการกล่าวซ้ำเป็นกลวิธีที่ได้ผลในการเล่นคำให้มีความไพเราะ ด้านเสียงช่วยให้เกิดเสียงเสนาะและให้ความรู้สึกในด้านความหมายด้วยและยังได้ผลในด้านการเน้นหรือย้ำความนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นการสร้างเอกภาพเน้นความนั้นให้เด่นชัด (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2547 : 171) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายสาระสำคัญมาสู่ผู้อ่านด้วยการเลือกสรรรูปแบบภาษาอย่างพิถีพิถัน กลวิธีการซ้ำที่ปรากฏมีทั้งการซ้ำคำเดียว การซ้ำกลุ่มคำ และการซ้ำโครงสร้าง กลวิธีการซ้ำนี้ช่วยสื่อความหมาย 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำความและแก่นสารธรรมแก่ผู้อ่านให้ชัดเจนและลึกซึ้งมากขึ้น ดังเนื้อความที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์เรื่องฤทธิ์ ท่านได้กล่าวซ้ำๆ คำเดิมเพื่อสื่อความหมายชัดเจนดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะในกรณีที่จะทรงทรมานผู้มีฤทธิ์ ผู้ถือฤทธิ์เป็นเรื่องสำคัญหรือผู้ถือตัวว่าเป็นผู้พิเศษ ให้ละความหลงไหลมัวเมาในฤทธิ์ พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เพื่อให้ผู้ชอบฤทธิ์หรือลำพองในฤทธิ์ตระหนักในคุณค่าอันจำกัดของฤทธิ์ มองเห็นสิ่งอื่นที่ดงามประเสริฐกว่าฤทธิ์และพร้อมที่จะเรียนรู้หรือรับฟังสิ่งอันประเสริฐนั้น...

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 951

จากตัวอย่างมีการซ้ำคำว่า “ฤทธิ์” หลายครั้ง การซ้ำคำ “ฤทธิ์” เป็นการเน้นย้ำความหมายคำว่า “ฤทธิ์” ที่ถือเป็นสิ่งที่คนหลงไหลมัวเมาให้เด่นชัดมากขึ้น การซ้ำคำในลักษณะนี้เป็นกลวิธีการซ้ำเพื่อเน้นย้ำความหมายของคำที่ต้องการสื่อให้ชัดเจน นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้นำกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำในรูปของการซ้ำกลุ่มคำมาอธิบายการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาดังนี้

การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หมายถึง การอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะและรู้จักถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ การถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ

ได้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ การอยู่  
 ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นการอยู่อย่างอิสระ การอยู่อย่างอิสระ  
 ก็คือการไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของต้นเหตุอุปาทานหรือการอยู่อย่างไม่ยึดมั่น  
 ถือมั่น การอยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็คือการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาหรือ  
 การรู้และเข้าใจเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามวิถีทางแห่งเหตุปัจจัย

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 166)

จากตัวอย่างพบว่าการซ้ำในรูปแบบของการทวนคำพูดเดิมหรือนำกลุ่มคำเดิม  
 มากล่าวซ้ำอีกครั้งเพื่อสื่อความและเน้นย้ำความหมายในลักษณะของการให้คำนิยาม  
 เป็นการคลี่คลายและขยายความอย่างสอดรับและเป็นจังหวะกัน พระพรหมคุณาภรณ์  
 (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการซ้ำในลักษณะนี้เพื่อสื่อความหมายในเชิงเน้นย้ำสาระสำคัญให้  
 โดดเด่นชัดเจน และการซ้ำในตัวอย่างนี้ยังทำให้เกิดเสียงและจังหวะที่สละสลวยอีกด้วย  
 นอกจากการซ้ำคำ ซ้ำกลุ่มคำแล้วพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำ  
 กลวิธีการซ้ำโครงสร้างประโยคมาใช้เพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำการศึกษาในเรื่องพระพุทธ  
 ศาสนาดังนี้

**คนที่ต้องการทำลายสังคมไทยอย่างลึกซึ้งถึงรากฐาน คนที่ต้องการ  
 ครอบงำสังคมไทย ตลอดจนคนที่ต้องการติดต่อกับสังคมไทยอย่างได้ผล  
 พากันศึกษาชาติไทยที่โยงกันกับพระพุทธศาสนาทุกเท่าใด การศึกษาของไทย  
 ก็ควรจัดให้คนไทยได้เล่าเรียนรู้จักพระพุทธศาสนาทุกเท่านั้นหรือมากกว่านั้น**  
 (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2534 : 33)

ข้อความข้างต้นมีการซ้ำโครงสร้างประโยค คือ “คนที่ต้องการ...สังคมไทย”  
 แต่เปลี่ยนคำกริยาเชื่อมในประโยคให้แตกต่างกัน เป็นการกล่าวซ้ำเพื่อเน้นย้ำให้เกิด  
 ความพลังของการสื่อความหมาย และประโยคโครงสร้างซ้ำประโยคสุดท้ายเหมือนเป็น  
 ประโยคจบแบบสรุปความด้วยคำเชื่อม “ตลอดจน” มาเชื่อมให้ข้อความทั้งหมดสัมพันธ์  
 กลมกลืนกัน

นอกจากนี้กลวิธีการซ้ำที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.  
 ปยุตฺโต) ยังมีลักษณะอีกประการที่สำคัญ คือ กลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายในรูปของ  
 การขยายความแบบแจจแจง กล่าวคือ เป็นการซ้ำที่ขยายความรายละเอียดใจความ  
 สำคัญที่ต้องการสื่อให้ชัดเจนด้วยการกล่าวคำบางคำซ้ำๆ กันและนำคำขยายมาวาง  
 เสริมหลังคำที่ซ้ำ ซึ่งคำขยายที่นำมาใช้นี้มักเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำที่มี

ความหมายอยู่ในประเภทเดียวกัน คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน คำที่มีความหมายตรงข้ามกันหรือเป็นคู่กัน คำลักษณะนี้ นววรรณ พันธุเมธา (2527 : 215) เรียกว่าการใช้คำสัมพันธ์กัน ดังในตอนที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายและสื่อความหมายชั้น 5 ไว้ว่า

เมื่อพิจารณาตามความจริงแยกให้เป็นส่วนๆ ได้ดังนี้แล้ว ฟังสอนตัวเองว่า “นี่แน่เธอเอ๊ย ก็ที่โกรธเขาอยู่นะโกรธอะไร โกรธผม หรือ โกรธชน หรือโกรธหนัง โกรธเล็บ โกรธกระดูก โกรธธาตุดิน โกรธธาตุน้ำ โกรธธาตุไฟ โกรธธาตุลม หรือโกรธรูป โกรธเวทนา โกรธสัญญา โกรธสังขาร โกรธวิญญาน หรือโกรธอะไรกัน”

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549 : 19)

จากตัวอย่างมีการซ้ำคำว่า “โกรธ” เพื่อสื่อความหมายว่า มนุษย์ควรลดทอนความโกรธที่มีขึ้นในใจ เพราะในความเป็นจริงแล้วสิ่งที่เราโกรธไม่มีตัวตนทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อเราโกรธสิ่งใด ก็เท่ากับเราโกรธสิ่งที่ไร้ตัวตน เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ การซ้ำคำว่า “โกรธ” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไม่ได้ต้องการเน้นย้ำ “โกรธ” ให้มีพลังหรือนำหนักของความเพิ่มขึ้น หากแต่เป็นการซ้ำเพื่อแจกแจงรายละเอียด หรือขยายความ โดยการแจกแจงให้เห็นภาพของส่วนประกอบต่างๆ เท่านั้น จะสังเกตเห็นว่าคำที่ตามหลัง “โกรธ” เป็นกลุ่มของคำนามที่สื่อถึงชั้น 5 คือ “ผม ชน หนัง เล็บ กระดูก ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน” คำนามเหล่านี้สามารถจัดเป็นชุดคำนามที่มีความหมายร่วมกันหรือเรียกว่าคำสัมพันธ์กัน จะเห็นได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นนักประพันธ์ที่มีความสามารถในด้านการใช้ภาษาเป็นอย่างดี ท่านมักนำคำในหมวดหมู่เดียวกันมาอธิบายขยายความให้เห็นภาพและสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษากลวิธีการซ้ำที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทั้งในรูปแบบโครงสร้างภาษาของการซ้ำคำเดียว การซ้ำกลุ่มคำ และการซ้ำโครงสร้าง ผู้ศึกษาสรุปได้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการซ้ำเพื่อช่วยในการสื่อความหมายในลักษณะ 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อเน้นย้ำความและสารสำคัญที่ต้องการนำเสนอให้ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อเพิ่มน้ำหนักของข้อความให้เด่นทั้งทางด้านเสียงและความหมายอย่างแจ่มชัด อีกประการ คือ เพื่อขยายความในลักษณะแจกแจงรายละเอียดใจความสำคัญของข้อความโดยการนำคำที่มีหมวดหมู่หรือความหมายใกล้เคียงกันมาเสริมในข้อความเพื่อให้สารที่ต้องการ

สื่อแจ่มชัดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถสร้างสรรค์งานประพันธ์ที่ทรงคุณค่าด้วยกลวิธีการซ้ำเพื่อสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน สารสำคัญที่ท่านต้องการนำเสนอมาสู่ผู้อ่านผ่านการเลือกสรรรูปแบบภาษาอย่างมีศิลปะทำให้ผลงานประพันธ์ของท่านมีคุณค่าทั้งในด้านสาระความรู้ทางพระพุทธศาสนาและยังมีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์ควบคู่อีกด้วย

## 2. การซ้อนคำเพื่อสื่อความหมาย

การซ้อนคำเป็นการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาวิธีหนึ่ง หมายถึง การนำคำหรือกลุ่มคำมาเรียงต่อกัน โดยคำเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย เมื่อรวมกันแล้วจะกลายเป็นคำคำเดียวกัน หรือกลุ่มคำเดียวกัน (ราตรี ธันวาคม 2534 : 22) ในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นพบการซ้อนคำเพื่อสื่อความหมายเป็นจำนวนมาก จนเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เด่นที่ช่วยเน้นและขยายความหมายของคำต่างๆ ให้เกิดภาพที่ชัดเจน เนื่องจากการซ้อนคำจะทำให้หน้าหนักของ ความหมายคำและรายละเอียดเรื่องราวมีความลึกซึ้งชัดเจนกว่าการนำคำคำเดียวมาใช้ จากการศึกษาพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการซ้อนคำเพื่อสื่อความหมายสารสำคัญได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะเนื้อความที่ว่าด้วยอารมณ์ความรู้สึก ท่านก็มักจะนำคำทั้งในรูปของคำเดี่ยวๆ คำประสม คำซ้อน หรือกลุ่มคำที่มีความหมายคล้ายกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกันมาวางเรียงกันเป็นกลุ่มคำขนาดยาวเพื่อสื่อความหมาย สื่ออารมณ์ความรู้สึกบางประการให้มีพลังและน้ำหนักทางความหมายมากขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การพัฒนาในขั้นจิตวิวัฒนะจะทำให้คนมีจิตใจที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย คุณธรรม เช่น เมตตากรุณา ศรัทธา ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น มีสมรรถภาพ เป็นจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง ขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบและมีสุขภาพ เพราะสงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบานมีความสุข

(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540 : 10)

จากตัวอย่างพบการซ้อนคำเพื่อสื่อความหมายถึงจิตใจที่พัฒนาแล้วนั้นจะมีคุณภาพที่ดีและมีความสุข โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะนำทั้งคำเดี่ยว คำประสม คำซ้อน และกลุ่มคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันมาวางเรียงซ้อนกันจนเป็นกลุ่มคำขยายขนาดยาวที่มีความหมายถึงคุณภาพจิตใจที่ดี นั่นคือ “เข้มแข็งมั่นคงขยันอดทนมีสติ รู้จักรับผิดชอบ” จะเห็นได้ว่าการซ้อนคำนี้เกิดจากการรวมกันของคำกริยาและคำวิเศษณ์ คำเหล่านี้เป็นคำที่มีความหมายในเชิงบวกและ

เป็นไปในทำนองเดียวกันมา เมื่อนำมาวางซ้อนกันเป็นกลุ่มคำที่ทำหน้าที่ขยายหน่วยนามหลัก คือ “จิตใจที่มีคุณภาพ” ช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นภาพอาการของจิตว่าจะมีคุณภาพและสมรรถภาพที่ดีได้นั้นจะต้องมีลักษณะอาการเป็นเช่นไร นอกจากนี้ยังพบการซ้อนคำที่สื่อความหมายถึงจิตใจที่พัฒนาอีกกลุ่มหนึ่ง คือ “สงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอ้อม ผ่องใส สดชื่นเบิกบาน” ที่เกิดจากการนำคำเดี่ยว คำประสม คำซ้อน และกลุ่มคำ มาวางต่อกันเป็นชุดของคำขยายที่มีขนาดยาว จะเห็นว่าคำทุกคำที่นำมาวางเรียงกันนี้ เมื่อพิจารณาในด้านความหมายแล้วจัดเป็นกลุ่มของคำที่ให้ความหมายในแง่ของความสุข ความสบายใจอีกทั้งยังช่วยขยายความใจความสำคัญในข้อความให้ชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เมื่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายสารธรรมบางประการที่ต้องการสื่อความในทางลบหรือสภาพความทุกข์ของชีวิต ท่านก็จะนำคำต่างๆ ที่มีความหมายสื่อความในทางลบมาซ้อนกันเพื่อขยายให้เห็นภาพที่ชัดเจน ดังเช่นในตอนที่อธิบายถึงสภาพจิตใจที่เป็นทุกข์ ท่านก็จะนำกลุ่มคำมาซ้อนกันเพื่ออธิบายและขยายความหมายให้เห็นภาพชัด ดังนี้

. . . ถ้ามนุษย์ไม่ยอมหันมาทำความรู้จักกับความสุขฝ่ายนิรามิสไว้และไม่เอาใจใส่ความสุขด้านนี้กันบ้างแล้ว การโลดแล่นทะยานหาแต่กามสุขอย่างเดียวจะนำมนุษย์ไปสู่ความมีชีวิตที่ผิวเผินประกอบด้วยความคับแค้นกระวนกระวายเบื่อหน่ายระทมทุกข์ภายในจิตใจ และการแข่งขันแย่งชิงเอาไรต์เอาเปรียบการเบียดเบียนตลอดจนการทำลายล้างระหว่างกัน จนในที่สุดมนุษย์จะพาตนเองและโลกไปสู่ความพินาศ

(พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2536 : 65-66)

จากตัวอย่าง “ความคับแค้นกระวนกระวายเบื่อหน่ายระทมทุกข์” และ “แข่งขันแย่งชิงเอาไรต์เอาเปรียบการเบียดเบียน” เกิดจากกลวิธีการซ้อนคำที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำคำที่มีความหมายสื่อไปในทางลบมาวางซ้อนกันจนกลายเป็นกลุ่มคำขนาดยาวที่ขยายความถึงสภาพจิตใจที่กามสุขเข้าครอบงำว่าจะได้รับผลเสีย นั่นคือความทุกข์ จะเห็นได้ว่ากลวิธีการซ้อนคำในตัวอย่างนี้ช่วยสื่อความหมายสารสำคัญมาสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ผู้อ่านจะสามารถรับสารที่สำคัญได้อย่างแจ่มชัด

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้นำกลวิธีการซ้อนคำที่อยู่ในรูปแบบของการซ้อนเข้ามาใช้ช่วยสื่อความหมายเนื้อหาสารธรรมให้ชัดเจนขึ้นด้วย คำซ้อนซ้ำ คือ การซ้อนที่เกิดจากพยางค์ที่หนึ่งกับพยางค์ที่สามเป็นคำเดียวกันหรือ



ซ้ำกัน และพยางค์ที่สองกับพยางค์ที่สี่เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือตรงข้ามกันซ้อนกันอยู่ (บรรจบ พันธุเมธา 2549 : 75) การซ้อนซ้ำเพื่อสื่อความหมายถือเป็นเอกลักษณ์เด่นที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ใช้เพื่อนำเสนอเนื้อหาดังตัวอย่างต่อไปนี้

...มนุษย์สามารถมีชีวิตที่งดงามและเป็นสุขแท้จริงได้ โดยไม่ต้องฝากตัวขึ้นต่อปัจจัยภายนอก ไม่ต้องเอาสุขทุกข์ของตนไปพึ่งไว้กับสิ่งทั้งหลาย...ซึ่งสิ่งเหล่านั้นแม้แต่ตัวมันเองก็ทรงเอาไว้ไม่ได้ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะไปช่วยรับพึ่งรับยื่นให้ใคร ทรงแสดงให้เห็นว่าภาวะเช่นนั้นมียุ่และเป็นไปได้ ภาวะนั้นเป็นสิ่งที่ให้เกิดคุณค่าและความหมายแก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง เพราะทำให้ชีวิตเป็นอิสระเป็นไท ภาวะนั้นเป็นสิ่งที่ให้เกิดคุณค่าและความหมายแก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง...

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555 : 327)

ตัวอย่างข้างต้นพบการซ้อนซ้ำ คือ “รับพึ่งรับยื่น” ที่หมายถึง การช่วยเหลือซึ่งมีคำว่า “พึ่ง” กับ “ยื่น” ที่มีความหมายคล้ายกันมาวางใกล้กัน โดยมี “รับ” ซ้ำกัน นอกจากนี้ยังพบการซ้อนซ้ำอีกคำคือ “เป็นอิสระเป็นไท” ซึ่งมีคำว่า “เป็น” ซ้ำกัน และมีคำว่า “อิสระ” กับ “ไท” ซึ่งมีความหมายคล้ายกันมาซ้อนกัน จะเห็นได้ว่าทั้ง “รับพึ่งรับยื่น” และ “เป็นอิสระเป็นไท” มีลักษณะเป็นการซ้อนกันของคำสองกลุ่มที่มีความหมายแบบเดียวกัน ที่นำมาวางซ้อนและซ้ำกันเพื่อขยายเสริมความซึ่งกันและกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าการซ้อนซ้ำ เป็นวิธีการหนึ่ง que ช่วยสร้างวรรณศิลป์ในงานประพันธ์เป็นการใช้ถ้อยคำให้เกิดจังหวะเพื่อการเน้นย้ำคำพูด และเพิ่มความหมาย เพิ่มน้ำหนักของถ้อยคำให้ลึกซึ้งชัดเจนยิ่งขึ้น อันก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำอย่างแจ่มชัด ช่วยสร้างความไพเราะ สละสลวยให้แก่ถ้อยคำด้วยประการหนึ่ง

การซ้อนคำเพื่อสื่อความหมายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) จัดเป็นเอกลักษณ์เด่นที่ปรากฏชัด และพบว่ามี การซ้อนคำแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ การซ้อนคำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่เป็นการนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งที่เป็นคำเดี่ยวๆ คำประสม คำซ้อน หรือแม้แต่กลุ่มคำ มาวางเรียงซ้อนกันเป็นชุดกลุ่มคำที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้ง คมชัดยิ่งขึ้นกว่าเดิม และอีกประการคือ การซ้อนซ้ำเพื่อสื่อความหมายที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) นำมาใช้ในงานประพันธ์เพื่อช่วยสื่อเนื้อหาสาระสำคัญบางประการให้ชัดเจนขึ้น

### 3. การเล่นคำสัมผัสคล้องจอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำกลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองมาใช้ในงานประพันธ์ได้อย่างสละสลวยงดงาม กลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองที่ท่านใช้นั้นทำให้เกิดความงดงามทางเสียงและจังหวะที่ไพเราะสร้างอรรถรสและสร้างจินตภาพให้เกิดแก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังช่วยให้สื่อความและขยายใจความสำคัญที่ต้องการนำเสนอให้ปรากฏแก่ผู้อ่านอย่างชัดเจนขึ้น การเล่นคำสัมผัสคล้องจองในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีทั้งการเล่นคำสัมผัสพยางค์และการเล่นคำสัมผัสสระ ด้านรูปแบบของการเล่นคำสัมผัสพยางค์ขณะนั้นปรากฏลักษณะของการสัมผัสพยางค์ขณะตัวเดียวกันชิดกันหลายคำ หรือบางครั้งอาจสัมผัสพยางค์ขณะชิดกันเป็นคู่ หรือบางครั้งอาจสัมผัสพยางค์ขณะโดยมีคำอื่นมาคั่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

. . . กิเลสตัวปั้น คือ บั้นแต่งเรื่องราว บั้นใจให้ทุกข์ บั้นหัวให้เรื่องมาก ทำให้  
ยียดเยื่อ เย็นเยื่อ ยุงเหยิง ยืดยาว ฟ้ามเฟือ ฟั้นเฟือ ลำซำ วกวน วุ่นวาย  
นุงนัง สับสน สลับซับซ้อน ทำให้เขวห่างหรือไกลเชือนเฉออกไปจากความเป็น  
จริงที่ง่าย ๆ เปิดเผยปัญหาที่ยังไม่มี ก็ทำให้เกิดมีขึ้น...

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 126)

ตัวอย่างข้างต้นจะพบว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้กลวิธีการเล่นคำสัมผัสพยางค์ขณะหลายคู่มาวางชิดกัน ทำให้เกิดจังหวะของเสียงสัมผัสที่เหมือนเสียงดนตรี ซึ่งจะพบว่าคำแต่ละคำที่นำมาใช้ล้วนมีความหมายเสริมขยายความใจความสำคัญของข้อความให้เด่นชัด คำสัมผัสพยางค์ขณะแต่ละคู่มีลักษณะเป็นทั้งคำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียง โดยคำที่มีเสียงสัมผัสพยางค์ขณะเสียง /ย/ มีทั้งหมด 4 คู่ คือ “ยียดเยื่อ เย็นเยื่อ ยุงเหยิง ยืดยาว” คำที่มีสัมผัสเสียงพยางค์ขณะ /ฟ/ มี 2 คู่ คือ “ฟ้ามเฟือ ฟั้นเฟือ” คำที่สัมผัสเสียงพยางค์ขณะ /ว/ มี 2 คู่ คือ “วกวน วุ่นวาย” คำที่สัมผัสพยางค์ขณะเสียง /ส/ มี 2 คู่ คือ “สับสน สลับซับซ้อน”

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำกลวิธีการเล่นคำสัมผัสพยางค์ขณะโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่นเพื่อช่วยสร้างความงดงามทางวรรณศิลป์ในเกิดขึ้นในงานประพันธ์อีกทั้งยังเสริมความที่ต้องการสื่อให้ชัดเจนดังนี้

. . . หลักความไม่ประมาทหรืออุปมาทะ จะคอยกระตุ้นเร้าเตือนใจให้มีความ  
ตื่นตัวต่อเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้เป็นคนไวและไหวทันต่อความ  
เปลี่ยนแปลง ทั้งในทางเสื่อมและในทางเจริญ...

(พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2533 : 23)

จากตัวอย่างมีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น ซึ่งปรากฏคำสัมผัสพยัญชนะ ดังนี้ สัมผัสเสียง /ต/ ในคำว่า “กระตั้น” กับ “เตือน” และการสัมผัสเสียงพยัญชนะเสียง /ต/ นี้ยังไปสัมผัสกับกลุ่มคำอีกกลุ่มหนึ่ง คือ “ตื่นตัวต่อ” และ “ต่าง ๆ” นอกจากนี้ยังมีเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียง /ว/ ในคำว่า “ไว” กับ “ไหว” ด้วย กลวิธีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะดังตัวอย่างนี้ทำให้เกิดอรรถรสของเสียงและจังหวะที่งดงามน่าประทับใจจุดจเสียงดนตรี อีกทั้งยังช่วยสื่อความหมายและเสริมเนื้อหาให้ชัดเจนและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นนอกจากจะมีการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะแล้ว ยังปรากฏกลวิธีการเล่นคำสัมผัสสระมาช่วยในการสร้างสุนทรียที่งดงามให้กับข้อความอีกด้วย ดังตัวอย่าง

. . . ความชินชาเบื้องหน้าติดตามติดมาต่อจากการได้เสพสมปรารถนา การตกเป็นทาสหมดอำนาจในตัวเมื่อหลงไหลเมามัว ความรันทตเมื่ออดหรือหมดหวัง และความโสภเสราเหี่ยวแห้งเมื่อต้องสูญเสียหรือพลัดพรากจากไป

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549 : 6)

จากตัวอย่างพบว่ามีการเล่นคำสัมผัสสระโดยมีคำหรือกลุ่มคำอื่นคั่น คือ เสียงสระ /อา/ มาตราตัวสะกดแม่ กต ในคำว่า “ทาส” กับ คำว่า “อำนาจ” และสัมผัสเสียงสระ /โอะ/ ในคำว่า “ทต” กับคำว่า “อด” และคำว่า “หมด” สะกดด้วยมาตราแม่ กต เหมือนกันมาสัมผัสกัน ซึ่งการใช้กลวิธีการเล่นคำสัมผัสสระนี้ ช่วยสร้างความไพเราะของเสียงให้ข้อความและช่วยสื่อความหมายใจความสำคัญให้แจ่มชัดยิ่งขึ้นด้วย

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นมีทั้งการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระที่สร้างสรรค์อย่างพิถีพิถัน ถ้อยคำต่างๆ ที่นำมาใช้มีความเหมาะสมลงตัว คำที่นำมาเล่นสัมผัสคล้องจองนอกจากจะช่วยให้อรรถรมมีลักษณะเด่นในด้านเสียงและจังหวะแล้ว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังมีวัตถุประสงค์หลักในการนำเสนอ คือ ต้องการให้คำสัมผัสต่างๆ นั้นมาเสริมและขยายความให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น ดังนั้นกลวิธีการเล่นคำสัมผัสคล้องจองของท่านจึงมิได้มุ่งความงามทางเสียงเพียงอย่างเดียว หากแต่ท่านมีความคิดหลักที่จะนำเสนอประเด็นหรือแก่นคำสอนบางประการแก่ผู้อ่านและต้องการสื่อความหมายให้ชัดเจนด้วย

#### 4. กลวิธีการขนานความ

กลวิธีการขนานความเป็นการสร้างข้อความด้วยประโยคที่มีเนื้อความ

เชื่อมโยงสัมพันธ์กันและเสริมความแก่กัน ประโยคขนานความนี้ช่วยทำให้ข้อความเด่นชัดและสื่อความหมายชัดเจน (เปลื้อง ณ นคร 2541 : 34) การขนานความหรือการใช้ประโยคขนานความนี้เป็นลักษณะแบบประโยคภาษาบาลี กล่าวคือ เมื่อแต่งคาถาท่านนิยมตั้งคำ ยี่ ไร่แล้วรับด้วยคำ ต่ (ล้อม เฟิงแก้ว 2549 : 65) การขนานความที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีลักษณะสมดุลทางโครงสร้างภาษาที่ชัดเจน เนื้อความมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน ทำให้เรื่องราวที่น่าสนใจมีความโดดเด่นทั้งในด้านการสื่อความเข้าใจและในด้านวรรณศิลป์ที่เกิดจากเสียงและจังหวะที่สละสลวยงดงามอีกด้วย กลวิธีการขนานความที่ปรากฏสื่อความหมายสู่ผู้อ่านด้วยเนื้อความในเชิงเปรียบเทียบ โดยเนื้อความจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่นำมาเปรียบกับส่วนที่ต้องการเปรียบเทียบ และมักปรากฏคำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” ดังตัวอย่าง

สำหรับเด็กเล็ก ๆ แน่่อนว่าเราสอนให้มีเมตตากรุณา โดยให้รู้เหตุผลว่า สัตว์อื่นเขาก็มีชีวิตเช่นเดียวกัน เราชักชีวิตของเราฉันใด เราชักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น อันนี้เป็นการอธิบายแบบครอบคลุมและเป็นเชิงเหตุผล คือ ให้ถือศีลด้วยปัญญา...

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553 : 28)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้กลวิธีการขนานความในลักษณะของการเปรียบเทียบ ซึ่งเนื้อความกล่าวถึงการสอนเด็กให้มีเมตตาและชี้ให้เด็กเห็นคุณค่าของทุกชีวิต โดยมีการเปรียบเทียบการรักชีวิตของตนเองว่าเป็นเช่นไรพวกสัตว์ทั้งหลายก็รักชีวิตของมันเองเหมือนกัน ข้อความตัวอย่างนี้ปรากฏคำขนานความแสดงการเปรียบเทียบ คือ “ฉันใด...ฉันนั้น” การขนานความในเชิงเปรียบเทียบนั้น บางครั้งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อความเปรียบเทียบที่มีลักษณะของการอุปมาอุปไมย กล่าวคือ ในตอนแรกเป็นการยกบางสิ่งมาเปรียบ หรือเรียกว่า “อุปมา” ส่วนเนื้อความที่ปรากฏในตอนท้ายเป็นสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจชัดเจนหรือเรียกว่า “อุปไมย” ดังต่อไปนี้

คนที่เคยเป็นโรคเรื้อนและรักษาตัวหายแล้วนั้น ถ้ามีคนแข็งแรงกว่ามาช่วยกันจับตัวเขาจุดเข้าไปหาหลุมถ่านไฟ เขาจะดิ้นรนพยายามเบี่ยงตัวหลบเพราะไฟนั้นร้อนมาก ถูกเข้าไม่สบายเลย เรียกว่ามีสัมผัสเป็นทุกข์ ต่างจากครั้งก่อนเมื่อเขายังเป็นโรคเรื้อนอยู่ เขาเข้าไปเอง ไปผิงย่างตัวที่ไฟเห็นเป็นสุขสบาย

ทั้งที่ไฟนั้นก็หลุมเดียวกันแท้ๆ ร้อนมากเหมือนกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะคนเป็นโรคเรื้อนมีอินทรีย์เสียหายบกพร่อง เกิดสัญญาวิปริตต่อไฟ ซึ่งมีสัมผัสทุกข์ว่าเป็นความสุข ข้อนี้ฉันใด กามทั้งหลายก็เช่นเดียวกับความจริงนั้น กามทั้งหลายเป็นสิ่งที่สัมผัสทุกข์ มีความเผาลนเร้าร้อน เป็นปกติธรรมดาเหมือนกันทุกกาลเวลา แต่คนถูกกามตัณหาบ่อนไซ มีอินทรีย์เสียหายบกพร่องไป จึงเกิดสัญญาวิปริตต่อกามซึ่งมีสัมผัสทุกข์แท้ๆ ว่าเป็นความสุข

(พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2536 : 24)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นมีการใช้การขนานความลักษณะเปรียบเทียบ กล่าวคือ นำลักษณะอาการของคนเป็นโรคเรื้อนที่มีความผิดปกติทางด้านความรู้สึกทางกายมาเชื่อมโยงและเปรียบเทียบกับลักษณะของกาม ข้อความนี้จะปรากฏคำขนานความที่ใช้ในการเชื่อมโยงประโยคต่างๆ คือ “ฉันใด...ก็เช่นเดียวกับ...นั้น”

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้กลวิธีการขนานความที่แสดงเนื้อความที่มีความสัมพันธ์ของเกี่ยวกัน เสริมความเป็นเหตุเป็นผล ตัวอย่างข้อความที่กล่าวอธิบายสารธรรมบางประการให้ชัดเจนขึ้น ท่านก็นำการนำประโยคขนานความมาใช้เพื่อสื่อความดังนี้

... ตามหลักพุทธธรรมย่อมไม่มีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือนอกเหนือธรรมชาติ ในแง่ที่ว่ามิอทิฏฐิที่บันดาลความเป็นไปในธรรมชาติได้ หรือแม้ในแง่ที่ว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างหนึ่งอย่างใดกับความเป็นไปในธรรมชาติ สิ่งใดอยู่นอกเหนือธรรมชาติ สิ่งนั้นย่อมไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ คือ ย่อมพ้นจากธรรมชาติสิ้นเชิง สิ่งใดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สิ่งนั้นไม่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ แต่ต้องเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ...

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 166)

ตัวอย่างข้างต้นมีคำแสดงการขนานความ คือ “สิ่งใด...สิ่งนั้น” ที่แสดงความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผลกันและปรากฏซ้ำกันถึงสองครั้ง ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าการขนานความให้ตัวอย่างนี้เป็นการขนานความที่มีลักษณะกล่าวซ้ำความแบบกลับไปกลับมา ทำให้ข้อความนอกจากจะสื่อความหมายสู่ผู้อ่านได้ชัดเจนแล้ว ยังมีความสละสลวยให้ด้านจังหวะของข้อความอีกด้วย

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการขนานความที่ปรากฏในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สื่อความหมายเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กลมกลืนกันอย่าง

น่าสนใจใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะเปรียบเทียบ โดยการนำคำแสดงการขนานความมาวางในประโยคและข้อความเพื่อสื่อเนื้อหาเปรียบเทียบคล้ายกับความเปรียบหรือภาพพจน์ โดยจะปรากฏคำเชื่อม “ฉันใด...ฉันนั้น” ร่วมในเนื้อความเพื่อแสดงการเปรียบเทียบด้วย อีกลักษณะหนึ่ง คือ เสริมความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน มักมีคำเชื่อม “เมื่อใด...เมื่อนั้น, สิ่งใด...สิ่งนั้น, ฯลฯ” ปรากฏร่วมด้วยเพื่อสื่อความเสริมให้เห็นความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน กลวิธีการขนานความนี้เป็นรูปแบบหนึ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) เลือกใช้เพื่อช่วยทำให้ข้อความเด่นชัดขึ้นและเนื้อความมีความสมดุลทางโครงสร้างที่งดงาม อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงความด้วยคำเชื่อมที่แสดงความสัมพันธ์ของเนื้อความให้ชัดเจน

## 5. กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา หมายถึง เทคนิคหรือวิธีการนำเสนอเนื้อเรื่องเพื่อถ่ายทอดสาระต่างๆ ไปยังผู้อ่านด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทำให้เกิดการรับรู้และสื่อความอย่างเข้าใจ ประสิทธิ์ กาศย์กลอน (2518 : 107) เรียกว่า การลำดับความ ซึ่งเป็นการเรียบเรียงเนื้อหาของเรื่องหรือการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กันตามลำดับ การลำดับความจะมาควบคู่กับการขยายความ กล่าวคือ การแสดงความคิดให้ต่อเนื่องลำดับกันนั้น จำเป็นต้องอาศัยการประกอบขยายควบคู่กันไปด้วย กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) แบ่งเป็นประเด็นสำคัญๆ ได้ดังนี้

### 5.1 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยภาษาที่แบบแผน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) นำเสนอเนื้อหาสาระธรรมที่เน้นความรู้ที่สมบูรณ์ครบทุกด้านและสาระต่างๆ ท่านนำเสนอด้วยรูปแบบภาษาที่สื่อความง่ายและชัดเจน กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ภาษาดังกล่าวเป็นภาษาที่แบบแผนที่มุ่งเน้นความชัดเจน ไม่ต้องอาศัยการตีความใดๆ มากนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตอนนี้ปัญญาเองนั่นแหละก็จะบอกว่า รู้แค่นั้นไม่พอหรอก จะไปพออะไรกัน มองเห็นรู้ว่าอันนั้นอร่อย แกรมแต่เงยเสียสายน่ากิน ตัณหาบอกว่าน่ากิน ลองเข้าไปกินสิ ก็เหมือนใส่ยาพิษให้ทีละน้อย นานไปในระยะยาวจะแย่นั่นๆ ถึงอันไหนก็เออะไม่ถึงกับมียาพิษเต็มพิษ ตัณหาว่าอร่อยอยากกิน ลองกินเปิบเข้าไปๆ ตามใจตัณหาสิไม่ช้าหรอก จะเป็นโรคอ้วน ฯลฯ รู้แค่นั้นไม่พอเลย ความรู้แค่นั้นใช้ไม่ได้ แครู้สึกเท่านั้นเอง ก็เอาชื่อฉันไปใช้ แต่ที่จริงไม่ใช่ไม่เป็นปัญญา เป็นความรู้โง่งๆ เป็นอัญญาณ์เท่านั้น ไม่ใช่ปัญญา ก็อิชชานั่นแหละ รู้ไม่พอแล้วก็ไว้ใจไม่ได้ ปัญญาเก็บบอกว่าที่โน้นมีแหล่งเที่ยวสนุก มีการเล่น มีของกินของเสพมั่วได้เต็มที...

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555 : 973)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำภาษาถิ่นแบบแผนมาใช้นำเสนอเนื้อหาธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อย่างชัดเจน เช่น ปัญญาเองนั้นแหละ ลองกินเบิบ ปัญญาเก็ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อความมีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องในเชิงสมมติให้ตัวนั้นมีตัวตนขึ้นมาและพูดหรือสั่งให้ทำอะไรได้ อีกทั้งการเป็นการสื่อความด้วยรูปประโยคสั้นๆ แบบภาษาพูด การนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบนี้เป็นกลวิธีการเลือกภาษาที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมาเข้ามาเสริมเนื้อหาหรือประเด็นธรรมที่ยากต่อความเข้าใจให้กลายเป็นสื่อความได้ง่ายและชัดเจนมากขึ้น เมื่อผู้อ่านได้อ่านและทำความเข้าใจข้อความนี้แล้ว ก็จะทำให้ผู้อ่านรับรู้สิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอได้อย่างลึกซึ้ง

## 5.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิง

เนื้อหาบางประเด็นของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นมีลักษณะที่เป็นวิชาการที่มุ่งความเข้าใจที่ถูกต้องมากกว่าจะเป็นงานเขียนธรรมะทั่วไปที่มีลักษณะเป็นการเทศน์ชักจูงใจ เนื้อหาที่ท่านถ่ายทอดนั้นเกิดจากการวิเคราะห์ตีความและนำเสนอมนทัศน์ต่างๆ ด้วยการอธิบายและขยายความตามหลักของเหตุและผล มีการอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญและนำมาเชื่อมโยงอธิบายอย่างมีระบบ ดังนี้

การที่ถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักคู่ชาติบ้านเมืองนี้ ได้เป็นมาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน จะเห็นได้จากหลักฐานที่สำคัญยิ่ง คือ พระราชดำรัสขององค์พระมหากษัตริย์ในทุกยุคทุกสมัย ดังตัวอย่างที่จะยกมาอ้าง ศิลลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงสุโขทัย ได้บรรยายตอนหนึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ ศิลลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 (กรมศิลปากร 2519) หน้า 17 ว่า

“...พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยบัว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิงต่วย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว...

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537 : 48-50)

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาโดยการนำข้อเขียนและคำกล่าวของบุคคลมาอ้างอิงสร้างน้ำหนักให้น่าเชื่อถือ ซึ่งใช้เพื่ออธิบายประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอรูปแบบการอ้างอิงเชิงวิชาการลักษณะเป็นการค้นคว้าวิจัย และนำเสนอข้อมูลด้วยการอ้างที่มาของแหล่งข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดชัดเจน

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังนำเหตุการณ์หรือสถานการณ์สมมติที่ใกล้ตัวมาอ้างอิงเพื่อเสริมการอธิบายหัวข้อธรรมให้เข้าใจชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เด็กเล็กคนหนึ่งของครอบครัวซึ่งมีฐานะดี นั่งรถยนต์ไปกับคุณพ่อคุณแม่ผ่านไป ณ ที่แห่งหนึ่ง เห็นเด็กเล็กยากจนหลายคนนั่งห่มเสื้อผ้าเก่าขาด รุ่งริ่งอยู่ตามข้างทาง เด็กเล็กในรถยนต์สนใจเพราะเห็นความแตกต่างระหว่างตนกับเด็กข้างถนนเหล่านั้น คุณพ่อคุณแม่สังเกตเห็น จึงพูดว่า “นั่นเจ้าพวกเด็กสกปรก ลูกอย่าไปดูมัน” ในกรณีนี้คุณพ่อคุณแม่ทำหน้าที่เหมือนดังปาปมิตร ชี้นำให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เราให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกรังเกียจดูถูกเหยียดหยาม เป็นต้น และความรู้สึกนี้อาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้นต่อคนที่ยากจน ตลอดจนความโน้มเอียงที่จะมีท่าทีเช่นนั้นต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายโดยทั่วไป แต่ในกรณีอย่างเดียวกันนั้น คุณพ่อคุณแม่อีกรายหนึ่งบอกเด็กว่า “เด็ก ๆ นั้นน่าสงสาร พ่อแม่เขายากจน จึงไม่มีเสื้อผ้าดี ๆ ใส่ เราควรเผื่อแผ่ช่วยเหลือเขา” ในกรณีนี้ คุณพ่อคุณแม่ทำหน้าที่อย่างกัลยาณมิตร ชี้นำให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เราให้เกิดกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกเมตตากรุณาและความเสียสละ เป็นต้น . .

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 677-678)

จากข้อความตัวอย่างข้างต้นพบว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระธรรมด้วยการอ้างอิงเหตุการณ์หรือสถานการณ์เพื่อมาแสดงเป็นตัวอย่างเพื่ออธิบายเนื้อหาให้เข้าใจชัดเจนขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอประเด็นหัวข้อธรรมผ่านการอ้างอิงเรื่องราวหรือสถานการณ์ที่ท่านสมมติหรือยกมาเพื่อสื่อความเข้าใจให้ง่ายขึ้น โดยท่านจะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นสังคมต่างๆ ที่น่าสนใจ ท่านนำเสนอในรูปแบบนี้เพื่อช่วยให้เนื้อหาและประเด็นที่ยากต่อการเข้าใจหรือยากต่อการตีความ ให้กลายเป็นสื่อมายังผู้อ่านได้ง่ายและชัดเจนขึ้น

### 5.3 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยาม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาในลักษณะของการนิยามความหมายของคำหรือหัวข้อธรรมให้ชัดเจน การนิยามของท่านมักเกิดจากการอธิบายความหมายของคำศัพท์ต่างๆ พร้อมทั้งบอกที่มาของคำศัพท์นั้นๆ อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างเช่น



“ปฏิปทา” แปลว่าอะไร จะเห็นได้ในคำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เราแปลกันว่า “ทางสายกลาง” มัชฌิมา แปลว่า สายกลาง และ ปฏิปทา แปลว่า ทาง ทาง คือ อะไร ทางนั้นคือ ที่ที่จะเดิน คำว่า ปฏิปทา กับคำว่าปฏิบัตินี้ เป็นคำเดียวกัน รากศัพท์อันเดียวกัน ถ้าเป็นกริยา มีรูปเป็น ปฏิปชชติ แปลว่า ดำเนิน หรือทางเดิน เพราะฉะนั้น ปฏิปชชติ มาเป็นปฏิบัติหรือเป็น ปฏิปทา ก็ตาม ก็แปลว่า การเดินทาง หรือแปลว่า ทางที่เดิน ถ้าเป็นการเดินทางก็นิยมใช้ในรูปแบบว่า ปฏิปตติ หรือไทยใช้ว่า ปฏิบัติ ถ้าเป็นทางที่เดินก็นิยมใช้ ปฏิปทา . . .

(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540 : 16)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการนิยามความหมายของคำว่า “ปฏิปทา” โดยเป็นการแปลความหมายอย่างละเอียดชัดเจนมีการบอกที่มาของคำและบอกรากศัพท์ อีกทั้งยังเชื่อมโยงการอธิบายคำอื่นๆ ต่อไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอในลักษณะของการอธิบายและขยายความความหมายคำไปเป็นลำดับ เรียงกันไปอย่างชัดเจน

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังใช้กลวิธีนำเสนอเนื้อหาด้วยการนิยามเพื่ออธิบายประเด็นสำคัญที่ต้องการสื่อให้ชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะของการนิยามแบบขยายความใจความสำคัญดังนี้

อย่างไรก็ตาม “กรรม” ที่เป็นหลักสำคัญนั้น มีเรื่องที่จะต้องมาทำความเข้าใจกันให้ชัดเจนอย่างที่เดียว เวลานี้เราเคว้งคว้างกันนัก คำว่า “กรรม” มีความหมายออกมาสู่ภาษาไทยไม่ชัดเจน เพี้ยนเสียมาก อย่างน้อยก็จับจุดไม่ได้ คนมองความหมายของกรรมในแง่เป็นบาปเสียบ้าง ไปเน้นในแง่ผลกรรมบ้าง ทั้งที่ท่านสอนหลักกรรมมาเพื่อจะทำให้เราทำกรรมดี สอนให้เราเลิกทำกรรมชั่ว และให้มุ่งทำกรรมดี ไม่ใช่สอนให้รอผลกรรม ท่านสอนเพื่อให้ทำ ไม่ใช่สอนให้รอ ถ้าเก่าทำกรรมมาไม่ดี ก็ให้เปลี่ยนมาทำกรรมดี ถ้าทำกรรมมาดีแล้ว ก็ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป เพื่ออย่างนี้จึงได้มีสิกขาโงละ คือ มีหลักสิกขา ก็เพื่อให้เราฝึกเลิกทำกรรมชั่ว แล้วก็ฝึกทำกรรมดี แล้วเราจะได้พัฒนาตัวเองให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553 : 18-19)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นการนิยามความหมายในลักษณะของการอธิบายความ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ต้องการกล่าวถึง “กรรม” โดยท่านนำเสนอเนื้อหาของกรรมในรูปแบบการนำคำนิยามมาอธิบายรายละเอียดที่ว่าปัจจุบันนี้คนเราเริ่มเข้าใจความหมายของกรรมผิดเพี้ยนไปจากเดิมทำให้ประพฤติปฏิบัติผิดไป

#### 5.4 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบการโต้แย้ง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของมีการวิพากษ์หรือโต้แย้งปัญหาปัจจุบัน โดยนำหลักธรรมที่ถูกต้องมาเป็นแนวพิจารณา เนื้อหาที่นำเสนอจะมีลักษณะของการอธิบายในเชิงแสดงความเห็นและโต้แย้งประเด็นปัญหาต่างๆ โดยยกข้อธรรมจากแหล่งข้อมูลและหลักพุทธศาสนามาเป็นข้อพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในกรณีนี้ ปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้งซึ่งจะต้องพิจารณาวินิจฉัยกันให้แน่ชัดลงไป ก็คือ สำนักสันตโตโสภณเถรสมาคมจะผิดกฎหมายจริงหรือไม่? ประพฤติผิดธรรมวินัยจริงหรือไม่? ตลอดจนว่าใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือหาเสียงให้แก่พรรคการเมือง ทำให้พระพุทธศาสนาหมวมองจริงหรือไม่? แต่ในการชี้แจงหรือตอบโต้ของสันตโตโสภณและผู้สนับสนุน มักกล่าวแย้งให้หันไปสนใจปัญหาภิกษุประพฤติเหลวไหลประกอบดิรัจฉานวิชา คำสวรรค์ คำเรื่องรางของขลังขลุ่ย และพูดทำนองว่า ชาวคณะสันตโตโสภณไม่ได้ประพฤติเหลวไหลเช่นนั้นเลย ทำไมจึงมาเบียดเบียนสำนักสันตโตโสภณ ไม่ไปจัดการกับภิกษุอลัชชีเหลวไหลเหล่านั้น ความจริงการที่ชาวคณะสันตโตโสภณไม่ประพฤติเหลวไหลเช่นนั้น ก็เป็นความดีของชาวสันตโตโสภณในแง่หนึ่ง ไม่มีใครเถียง แต่ก็ไม่ใช่หลักประกันว่า เมื่อชาวสันตโตโสภณไม่ประพฤติเหลวไหลอย่างนั้นแล้ว ชาวสันตโตโสภณจะไม่กระทำความผิดอย่างอื่น ในการพิจารณาแก้ไขปัญหาสังคมหรือปัญหาใดๆ ก็ตาม จะต้องเอาหลักการแห่งความถูกต้องดีงามเป็นบรรทัดฐานหรือเป็นเกณฑ์ตัดสิน โดยยกเอากรณีที่เป็นปัญหาขึ้นมาวินิจฉัยเป็นเรื่องๆ ไป ไม่ใช่แก้ปัญหาด้วยวิธีเอาปัญหากับปัญหามาเกี่ยวกัน หรือเอาปัญหากับปัญหามาวัดกัน .

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2531 : 6-8)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยกลวิธีการโต้แย้งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเสนอประเด็นที่จะโต้แย้งให้ชัดเจน โดยท่านจะชี้แจงหรือเจาะจงไปเลยว่าท่านจะโต้แย้งหรือแสดงทัศนะในเรื่องใด ท่านจะไม่กล่าวโต้แย้งสิ่งใดๆ อย่างคลุมเครือหรือนอกประเด็นเด็ดขาด เนื่องจากท่านจะยึดหลักข้อเท็จจริงและแสดงตัวอย่างรวมทั้งชี้แจงเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทำให้เห็นกลวิธีการใช้ภาษาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.

ปยุตฺโต) ใช้เพื่อนำเสนอเนื้อหาข้อธรรมต่าง ๆ นั้น ท่านเลือกสรรอย่างพิถีพิถันเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาสารธรรมสู่ผู้อ่านได้ชัดเจนลึกซึ้ง กลวิธีการใช้ภาษาในงานประพันธ์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นมีทั้งการซ้ำเพื่อสื่อความหมาย ซึ่งปรากฏการซ้ำ เพื่อเน้นย้ำความให้เห็นชัดและการซ้ำเพื่อการขยายความแบบแจ่มแจ้ง การซ้อนคำ เพื่อสื่อความหมายที่เป็นการนำคำที่มีความหมายคล้ายกันมาวางซ้อนกันและวางแบบ ซ้อนซ้ำกันเพื่อสื่อความหมายใจความสำคัญที่นำเสนอให้ชัดเจนขึ้น อีกทั้งมีการเล่นคำ สัมผัสคล้องจองที่มีทั้งการสัมผัสพยางค์และสัมผัสสระเพื่อช่วยในเรื่องความสละสลวย ของเสียงและยังเป็นการเสริมใจความสำคัญที่เด่นชัดเจน และกลวิธีการขนานความที่ เป็นการนำประโยคขนานความมาใช้เพื่อเชื่อมโยงเนื้อความให้มีความสัมพันธ์กัน โดย จะปรากฏคำเชื่อมแสดงการขนานความที่ทำให้เนื้อความมีทั้งในเชิงเปรียบเทียบและ เนื้อความที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลกัน และสุดท้ายกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เลือกรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย ทั้งการใช้ ภาษากึ่งแบบแผนที่เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา ชัดเจนมาช่วยในการถ่ายทอด เนื้อหาที่ยากให้เข้าใจง่ายขึ้น อีกทั้งยังมีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการอ้างอิง การนิยาม และการโต้แย้ง ซึ่งเป็นกลวิธีที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้เพื่อถ่ายทอด สารธรรมมาสู่ผู้อ่านให้เข้าใจเนื้อหาที่ท่านมุ่งเสนอให้ละเอียดชัดเจน จะเห็นได้ว่ากลวิธี การใช้ภาษาทั้งหมดที่พบนั้นเป็นกลวิธีที่ช่วยสื่อความหมายเนื้อหางานประพันธ์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้เข้าใจชัดเจนขึ้น อีกทั้งยังช่วยเพิ่มงดงาม ทางวรรณศิลป์ให้เกิดความรื่นรมย์ และสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นผลทำให้งานประพันธ์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ทรงคุณค่าและได้รับการยกย่องว่าเป็น “เพชรน้ำเอก” มาตราบนับปัจจุบัน



### บรรณานุกรม

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2547). **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นววรรณ พันธุมเมธา. (2527). **ไวยากรณ์ไทย**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- บรรจบ พันธุมเมธา. (2549). **ลักษณะภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประสิทธิ์ กาศย์กลอน. (2518). **การเขียนภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เปลื้อง ณ นคร. (2541). **ศิลปะแห่งการประพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ขาวฟ้า.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). **ธรรมะฉบับเรียนลัด**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2531). **กรณีสันตโตศก**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- \_\_\_\_\_. (2537). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- \_\_\_\_\_. (2549). **ทำอย่างไรจะหายโกรธ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- \_\_\_\_\_. (2553). **หลักชาวพุทธ: จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์ (สามไตรณฐานของปฏิบัติการ)**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- \_\_\_\_\_. (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. กรุงเทพฯ: กองทุน ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2533). **รุ่งอรุณของการศึกษา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- \_\_\_\_\_. (2534). **ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- \_\_\_\_\_. (2536). **ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? ความสุข**. กรุงเทพฯ: กองทุนมูลนิธิธรรม.
- ราตรี ธีนวารช. (2534). **การศึกษาการช้อนคำในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุษฎิบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ล้อม เพ็งแก้ว. (2549). **ว่ายเวียงวรรณคดี**. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.